

80 let

od 1. ženskega kongresa

(od 16. do 18. oktobra 1943)

Brošura je izšla s finančno podporo Ministrstva za kulturo 2023.

»Narod, ki ima take ženske, ne more propasti«

– zavezniški major William Jones,
ob kongresu v Dobrniču,
oktober 1943

Uvod

V današnjem času hitrih sprememb in vsakdanje naglice se zdi, da so nekateri dosežki na področju človekovih pravic, tudi glede varstva pravic žensk, samoumevni, in pogosto nam vsem zmanjkuje časa in prave volje za refleksijo o dosežkih iz preteklosti. Vendar nam le zgodovinski pogled omogoča razumevanje pomena in razsežnosti dogodkov v naši sedanjosti, saj so pogumne ženske v preteklosti morale premagati številne ovire in nasprotovanja, da so si izbojevale možnost sodelovanja in izražanja svojih stališč v javnem življenju. Gibanje za pravice žensk je del zgodovine občin človekovih prizadevanj za pravice, demokracijo in spoštovanje različnosti. Zajema uspehe za priznanje političnih pravic žensk, splošne pravice do izobraževanja, do zaposlitve oz. do dela (pri tem tudi do enakega plačila), do enakovredne udeležbe v javnem življenju sleherne družbe, kakor tudi grenke izkušnje pri kršitvah teh pravic.

V vseh pomembnih trenutkih novejše svetovne zgodovine se je krepilo tudi žensko gibanje, ki se je izražalo skozi delavski in narodnoosvobodilni boj, skozi ekološko gibanje, gibanje proti nasilju itd. kot enakopraven, močan in učinkovit del teh gibanj. Nastale so legende o posameznih nosilkah teh gibanj, ki so, kot izredne zgodovinske osebnosti, zaznamovale svoj čas. In kot po nenapisanem pravilu se je ta enakopravna vloga po dosežkih ali zmagah izgubila – ženske so v večini pristale na obrobju teh dogajanj. Med drugo svetovno vojno (1941–1945) so slovenske ženske aktivno sodelovale v narodnoosvobodilnem boju /NOB/ proti agresorju in okupatorju. Pomagale so soborcem v nasilnem vojnem času, v trenutkih najhujših groženj slovenskemu narodu in se hkrati organizirale

kot vseljidsko napredno politično gibanje, kot svobodomiseln, miroljubna in povezovalna življenjska sila.

Ozemlje današnje Slovenije so agresorji razdelili na tri okupacijske cone (kasneje se je razkosanju priključila še NDH). Cilji okupatorskih oblasti so bili izničenje in izkoriščanje ter potujčevanje slovenskega ljudstva. S svojimi kolaboranti so tuji okupatorji uničevali slovenski narod, zatirali slovensko identiteto, jezik in kulturo. Na območju Primorske, ki je bila od leta 1918 do 1943 pod okupacijo fašistične Italije, je bil slovenski jezik v času fašizma izrecno prepovedan tako v šoli kot v javnem življenju. Prepovedano je bilo dajanje slovenskih imen otrokom, slovenske priimke so poitalijančili (nad 200.000), ukinjene in prepovedane so bile vse slovenske kulturne, gospodarske in politične organizacije, več sto kulturnih, športnih, mladinskih, socialnih in strokovnih društev, več deset gospodarskih zadrug in denarnih zavodov, narodnih domov in knjižnic. Slovensko besedo so domačini ohranjali s petjem ljudskih in cerkvenih pesmi.

V coni pod nemško okupacijo (Tretji rajh) je slovenskemu narodu grozilo ponemčenje ali izgon z domačih ognjišč. V začetku druge svetovne vojne so se pričele deportacije Slovenk in Slovencev v nacistična koncentracijska in uničevalna taborišča (več kot 60.000). V Auschwitz je bilo deportirano 2346 Slovencev in Slovenk, od koder se več kot polovica ni nikoli vrnila. Iz mnogih slovenskih pokrajin so bile že na začetku 2. druge svetovne vojne številne slovenske družine načrtno pregnane s svojih domov samo zato, ker so bili zavedni Slovenci (predvideno število 243.000 izgnanih se je prav zaradi partizanskega boja zmanjšalo na okoli 80.000 izgnanih); odvzeta jim je bila vsa lastnina. O tem pričajo številne tragične zgodbe slovenskih izgnancev, dokumentarno gradivo pa hranita zlasti Društvo izgnancev 1941–1945 in Muzej slovenskih izgnancev v Brestanici.

Pred več kot desetimi leti je Silva Jereb v publikaciji o ženskah v narodnoosvobodilnem boju med drugim zapisala, da je okupacija pomenila poseben pritisk na slovensko samobitnost, na slovenski jezik in kulturo. Prav kulturno delo med NOB, ki je pomenilo organsko nadaljevanje predvojne kulturne ustvarjalnosti na vsem slovenskem prostoru, je bilo znamenje nepremagljive ustvarjalnosti in s tem nepretrganega narodovega hotenja živeti in preživeti.

V tem procesu ohranjanja ustvarjalnosti ter slovenske identitete in kulture so aktivno sodelovale tudi zavedne slovenske ženske – pesnice, pisateljice, gledališke igralkе, operne pevke, plesalke...

Prvi ženski kongres

Slovenske ženske so se v vojnem času organizirale kot politični subjekt in pripravile prvi kongres Slovenske protifašistične ženske zveze (SPŽZ), ki je potekal v Suhi krajini v Dobrniču med 16. in 18. oktobrom 1943. To je izjemno dejanje v slovenskem in evropskem prostoru. Zbralo se je 180 delegatk, ki so prišle z vseh koncev naše domovine. Nekatere niso mogle priti v Dobrnič, ker je bila pot zaprta zaradi vojnih razmer, vojnih operacij, okupatorjevih meja, ovir in preprek. Za predsednico je bila izvoljena Angela Dovč Ocepek, za sekretarko Mara Rupena Osolnik, v vodstvo zveze pa Marija Draksler - Marjana, Dana Mišigoj (Kozak), Helena Puhar, Mica Šlander ter Zima Vrščaj - Holy. Delegatione

Slika 1: Spominska plošča na zidu Kulturnega doma v Dobrniču (foto: Enver Palalič)

so se zbrale, da bi ocenile svoje delo ter postavile cilje za naprej, za dobro vseh, za konec vojne in za zmago nad okupatorji oz. fašizmom in nacizmom. Kongres je potekal v Kulturnem domu v Dobrniču. Na zunanji strani zidu doma je spominska tabla, ki je posvečena temu dogodku (slika 1).

Slika 2: Spominska soba prvega kongresa SPŽŽ (foto: Enver Palalić)

Dokumenti, gradivo in osebni predmeti udeleženk kongresa so shranjeni v spominski sobi prvega kongresa, ki se nahaja v prvem nadstropju kulturnega doma. Gradivo je pred leti strokovno uredil Muzej novejše zgodovine. Na vrhnjem obrobju sten pod stropom spominske sobe so izpisana imena vseh delegatk prvega kongresa (slika 2).

Ob obujanju spomina na prvi kongres SPŽŽ, na požrtvovalno delo in trud ter na pogum udeleženk kongresa je potrebno odločno poudariti politični pomen organiziranja žensk za ohranjanje slovenstva in visoko raven zavesti delegatk o pomenu načrtovanja prihodnosti na vseh področjih družbenega življenja ob sodelovanju s sorodnimi gibanji in organizacijami doma in v svetu. To jim je priznal tudi zavezniški odposlanec v Glavnem štabu partizanskih enot, britanski major William Jones v danes že znamenitem stavku: »Narod, ki ima take ženske, ne more propasti«. Ob tem se s hvaležnostjo spominjamo delegatk in vseh prebivalk in prebivalcev Dobrniča, ki so v vojnem času sprejeli delegatke in tako omogočili potek prvega kongresa, po koncu vojne pa aktivno sodelovali pri ohranjanju častitljivega spomina na prvi kongres. Številne domačinke iz Dobrniča in okolice so aktivno sodelovale pri pripravi kongresa, nekatere pa so sodelovale tudi kot delegatke.

Prvi kongres je popestril bogat kulturni program. V sklopu kulturnega programa so se zvrstile dramske uprizoritve, recitacije, pevski in plesni nastopi nadarjenih umetnic in umetnikov.

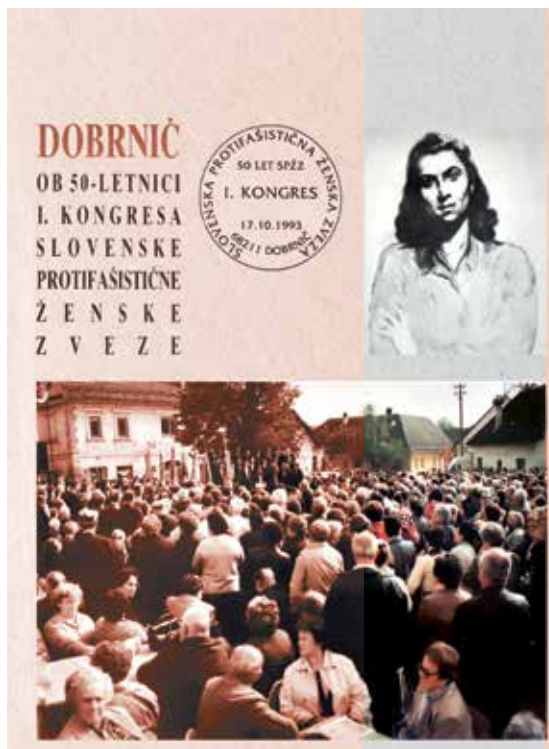
Ob 50. obletnici spomina na prvi kongres SPŽŽ je bila pripravljena posebna brošura o prvem kongresu (slika 3).

Kot izhaja iz zbranega gradiva o prvem kongresu in gradiva objavljenega v publikaciji ob 50. obletnici kongresa SPŽŽ so v uprizoritvi Klopčičeve drame »Mati« nastopili: Ema Starc, Vladoša Simšič, Jože Tiran, Jože Gale in Stane Česnik. Vera Hreščak je recitirala Kajuhovo pesem *Sini moji, fantje moji zlati*. Priznane umetnice sestre Stritar – Bogdana, Zdenka in Nada – so v tercetu prispevale glasbeni del, Marta Pavlinova - Brina pa je s plesom poživila prireditev. Glasbeni del je vodil Franci Šturm, igralski del pa Ivan Jerman. Scenarij je pripravil Dušan Povh. Skoraj vsi nastopajoči so bili člani ljubljanske drame in opere.

Obujanje spomina na kongres

Vsako leto v Dobrniču poteka proslava v spomin na ta dogodek, na vsestranski pomen in vlogo žensk v Sloveniji, ki jo organiziramo Društvo Dobrnič, Združenje borcev za vrednote NOB Trebnje in občina Trebnje. To je najštevilčnejši letni zbor slovenskih žensk. Pridružite se!

Na dan proslave, skupaj s Kulturno turističnim društvom Dobrnič iz Dobrniča, organiziramo tudi pohod po kraku Evropske pešpoti E7, ki se imenuje »Pohod po poti Mare Rupene«. Mara je bila prva sekretarka SPŽŽ in je ostala zavezana temu izročilu celo svoje življenje. Pobudo za pohod in poimenovanje sta (2002) dali dr. Maca Jogan in dr. Ana Barbič, prvi pohod z

Slika 3: Naslovnica brošure ob 50. obletnici 1. kongresa SPŽŽ

Slika 4: Informativna tabla v središču Dobričnika (foto: Enver Palalić)

množično udeležbo pa je potekal ob 60. obletnici ustanovnega kongresa (2003). Uresničitev zamisli za pohod in njegovo vključitev v Evropsko pešpot je bila mogoča ob učinkovitem sodelovanju Kulturno-turističnega društva v Dobričniku in Zavoda RS za gozdove (območna enota v Novem mestu).

Obvestilo in osnovne informacije o prvem kongresu in pohodu po poti Mare Rupene se nahaja tudi na oglasni deski v središču Dobričnika (slika 4).

V letu 2023 se v Dobričniku na slovesnosti ob 80. obletnici prvega kongresa Slovenske protifašistične ženske zveze (SPŽZ) spominjamo tega dogodka in poguma požrtvovalnih delegatk z željo po ohranjanju dosežene ravni spoštovanja pravic žensk v slovenskem prostoru in z vabilom k tovrstnemu sodelovanju.

Vizija udeleženk kongresa je bila svoboda, boljše življenje za vse, upor proti nasilju, krivicam, poniževanju ter zavezanost plemenitim vrednotam humanizma in človeškega dostojanstva za vse.

To je tudi idejna zasnova za delo Društva Dobričnik in vseh nas za delo v prihodnosti.

Spomini na ustanovni kongres SPŽZ v Dobrniču

Pred dvajsetimi leti sem (10. februarja) pripravila vprašalnik za udeleženke ustanovnega kongresa SPŽZ, da bi ob 60-letnici tega pomembnega dogodka od takrat še živečih udeleženk zvedeli kaj več o okoliščinah, v katerih so bile izbrane za delegatke, o njihovi poti do Dobrniča, o dogajanju ter splošnem vzdušju na kongresu ter o učinkih razprav in sklepov na njihovo kasnejšo dejavnost v času NOB. Čeprav je časovna razdalja bolj ali manj že okrnila bogato bero spominov, so najpomembnejši vtisi udeleženk ostali čvrsto ukoreninjeni v njihovi zavesti. Iz zapisov njihovih odgovorov, ki so jih poslale na Društvo Dobrnič, si laže ustvarimo predstavo, kako je bilo v tistih težkih časih. Ta predstava je zgodovinska stalnica, ki je zaradi pristnosti izpovedi udeleženk vredna spoštovanja tako ob 80-letnici kot ob vseh bodočih obletnicah.

Pot v Dobrnič

»Na zbirnem mestu (Bloke) smo se posedle na kmečki voz (lojtrnik) z deskami za sedišče, voznik je imel vprežen par konj. Vozili smo se skozi kočevske kraje, mimo požganih hiš, kjer so živeli ‚kočevski Nemci‘. Med nami in v nas je bila skrb in nekoliko strahu, saj nas je preletaval helikopter, t.i. Rupnikova štorclja. Zaradi naše varnosti je zato voznik kar nekajkrat zapeljal pod drevesa. Ko smo prispeli do reke Krke, nas je voznik odložil. Spominjam se, da je bil problem prehod čez reko, a se ne spominjam, zakaj. Potem smo pešačile proti Žužemberku. Nekdo nas je vodil.« (Marija Štritof)

Po drugi poti je prišla Pepca Perme:

»Iz Muljave se nas je s konjsko vprego na lojtrnem vozu odpravilo približno deset delegatk. Vem, da so bile med nami tovarišice iz Znojil (Bregarjeva mama),

Vrhov, Muljave, Krške vasi in Gabrovčca. Na pot smo krenile zjutraj /.../ in po cesti mimo Krke, Zagradca in Žužemberka prispele na Dvor. Tu so nas pričakali partizani in njihove straže. Nakar smo pot nadaljevali v sam Dobrnič.«

Nekatere delegatke pa se niso mogle udeležiti kongresa, ker so jih zadržali okupatorski vojaki in »beli«, kot je to doživela Vekoslava Erman (poročena Urbas), ki bi ju z očetom kmalu ustrelili »beli« na dvorišču pri Jerčki. »Oče, ki je prišel od partizanov z odpustnico, je bil ravno dva dni doma. Pred nama sta stala Nemeč Kočever in ‚beli‘ oficir, okoli naju pa cel kup vojakov uprtih s puškami v naju.«

Anica List pa je kot aktivistka OF že pred kongresom imela veliko nalog, saj je bilo treba v trebanjskem območju »organizirati konferenco (v Nemški vasi). Dvorana je bila nabito polna žensk, ki smo se med seboj dogovorile o kongresu; da se bomo tam srečale in povedale o svojih izkušnjah, o akcijah. Ženske so bile kurirke od vasi do vasi, zbirale so hrano, prale partizanom. /.../ Po naši kurirski poti smo poslali resolucije o kongresu vsem zaveznikom, naše aktivistke so pripeljale majorja Jonesa, delegata angleške misije. Treba je bilo povedati svetu, kdo smo in kaj delamo.«

Kako je bilo v Dobrniču in na kongresu

»V Dobrniču so nas pričakali domači aktivisti in nas porazdelili po vaških hišah. Ponoči ob zbiranju v dvorani vaškega doma in poslušanju, od kod vse so delegatke prišle, pa skoraj nisi mogel verjeti, da je ob vseh nemških in domobranskih zasedah kaj takega mogoče,« se je spominjala Olga Majcen.

Anica List pa: »Sam kongres je potekal v čisti tajnosti. Celotno izbrane delegatke niso vedele, kje se bo odvijal, ko so se odpravile na pot. Morale so zaupati vodičem in kurirjem. Srečale smo se tako mestne kot kmečke ženske in dekleta. Sprva smo se gledale malce postrani, nezaupljivo, vendar smo nato spoznale, da isto mislimo, da se vsaka na svoj način in po najboljših močeh borimo za isto stvar.«

Za varnost so skrbeli partizanski borci (zaščitni vod), ki jih je partizanka Dragica Rome, sicer dvojno obremenjena, saj je »ob skrbi za ranjence /tudi/ prala in šivala za cel bataljon«, izbrala v zboru svoje čete, »petnajst najpostavnejših

borcev /.../ /in poskrbela, da so bili vsi/ lepo oblečeni in urejeni.« S tem je pripomogla k splošnemu dobremu razpoloženju na kongresu, »saj so bili vsi prijazni, nasmejani kot bi bila že svoboda. Imeli smo neizmerno vero v svobodo.«

Neposredno s prihoda na kongres, ki je potekal ponoči, se je spominjala Slavka Vidrih:

»Ko sva prispeli, je bila dvorana že nabito polna, oder je bil osvetljen, ostala dvorana je bila v polmraku. Odšli sva na galerijo, kjer je tudi že bilo nekaj ljudi – tudi partizanov. Vzdušje je bilo enkratno. Delno se spominjam pozdravnih govorov Šlandrove Mice in Mare Rupene. /.../ Zelo dobro se spomnim majorja Jonesa; bil je tak mali, drobcen človeček. Nastopale so izredne govornice, čeprav so bile preproste ženske. Najbolj nas je presunila Ivančičeva mama iz Gore pri Sodražici, ki je takrat že pokopala tri sinove. Bila je drobcena, s črno ruto na glavi. Govornice so nas bodrile, naj ne prenehamo z delom, naj se ne vdamo in naj ne pokažemo sovražniku, da ns je prizadel. Spomnim se, da je Jones takrat rekel, da narod, ki ima takšne ženske, ne more propasti. /.../ Ti govori so nam dajali upanje in pogum.«

Vredni trajnega spoštovanja in posnemanja so bili odnosi med udeleženkami na kongresu, ki se jih je Pavla Arhar tako spominjala:

»Med udeleženkami kongresa so bili odnosi zelo tovariški in ni bilo razlik med t.i. vodilnimi in ,navadnimi' delegatkami, ker smo imele enakopravne vloge./.../ predvsem pa to, da smo si izборile volilno pravico in s tem tudi enakopraven položaj nasproti moškim. Imela sem občutek, da smo ženske prav tako potrebne, da pripomoremo k osvoboditvi naše države«, kar so potrdila tudi poročila, »ki so jih predstavile udeleženke iz drugih delov Slovenije in Jugoslavije ter tujine.«

In kakšne so bile posledice kongresa?

Kongres je potrdil dotedanje delovanje žensk v zaledju in v borbenih vrstah, predvsem pa je spodbudil k še bolj množičnemu organiziranju v boju za osvoboditev. Dora Čepeljnik Pakiž je strnjeno zapisala:

»Vsekakor pa je kongres imel velik odmev v vsej javnosti in se je praktično šele po njem začela velika aktivnost in samozavest žena in deklet. Razni govori

in diskusije so bile objavljene v takratni naši literaturi, kot so bili Slovenski poročevalec, Naša žena, Mladina, pa tudi v posameznih stenčasih enot NOV. Kongres je vsekakor dokazal veliko enotnost, ne samo žena in deklet, ampak vseh dobrih ljudi ne glede na politično pripadnost ali vero. Po kongresu je bila v vsakem rajonskem, okrožnem /odboru OF/ /.../ ena tovarišica ali pa tudi tovariš zadolžena za organizacijo SPŽZ in začela organizirati odbore, ki so bili vključeni v odbore OF. Res se je začela po kongresu velika aktivnost in množičnost med ženskami.«

»Vse sta spremljala isto mišljenje in edini cilj: zmaga nad okupatorjem in domačimi izdajalci ter upanje na lepšo bodočnost,« pa je vsebinsko zaokrožila svoje spomine na kongres Jožefa Perme Trontelj.

Sklepna misel

Res je bilo zelo težko, res je bilo potrebnega veliko poguma, neustrašnosti, iznajdljivosti, sočutja do trpečih, trdnega upanja, da je mogoče premagati okupatorsko silo, res je bilo na mestu čvrsto upanje, da svoboda ni brezupna misel. O vsem tem nas prepričujejo spomini udeleženk. Naj bo ta skromen mozaik spominskih drobcev vidno znamenje na steni zgodovine in poklon vsem protifašistično delujočim prednicam ob 80. obletnici ustanovitve Slovenske protifašistične ženske zveze.

Nekaj misli o zgodovinskem razvoju ženskega gibanja na Slovenskem

Letos mineva osemdeset let, kar so se ženske na Slovenskem prvič v zgodovini politično enotno organizirale. Kako je ta dogodek odmeval skozi 80 let si je potrebno na nek način kritično ogledati. Najprej lahko mirno ugotovimo, da je bila in je zgodovina žensk zmeraj v drugem planu. Imamo celo vrsto zgodovinskih kronik, kjer je popolnoma prezrta, npr. v fotografski slovenski kroniki 20. st. ni niti ene fotografije z ženskami. Tudi statistika spomenikov, ki so nastali za obdobje NOB in po njem, nam izpričuje manj kot odstotek spomenikov, posvečenim ženskam.

Zato ne čudi, da imamo ob 80. obletnici 1. kongresa Slovenske protifašistične ženske zveze – SPŽZ (kasneje Antifašistična fronta žensk, AFŽ) – samo skoncentriran vpogled na ta dogodek, ki je, seveda, izjemen ne le v evropski, ampak celo svetovni zgodovini, ne po svoji pojavnosti, ampak po svoji vsebini in odločitvah, ki jih je sprejel, ki pravzaprav odmevajo v Sloveniji še danes. Danes marsikatera interpretacija dogodek predstavlja kot neki diktat iz komunističnih logov. To bi bilo seveda upravičeno, če bi bila zgodovina le diktat vodilnih sil, ne pa rezultat trkov med družbenimi akterji, ki imajo različne interese v danih okoliščinah in danem času. Hkrati pa teorija diktata razlaga dogodke kot neke vsiljene danosti, ne pokaže pa na ljudi, tokrat ženske, ki so bile posameznice iz mesa in krvi.

Slovenske ženske so se začele politično prebujati v času taborov, aktivno pa so začele delovati v javnosti v začetku 20. st., seveda najprej v urbanem okolju Trsta in Ljubljane in tudi Maribora. Če bolj natančno pogledamo, so Tržačanke zasedle bolj kulturno sfero, Ljubljankanke pa so šle bolj v operativno sfero (1901. so ustanovile Splošno /slovensko/ žensko društvo), Mariborčanke pa v narodno in

socialno obrambno sfero. Kaj pomeni danes politično, je nekaj povsem drugega, kot je pomenilo za vse ljudi, kaj šele za ženske pred sto leti. Človek živi v treh dimenzijah: jaz-osebno, jaz z mojo bližnjo okolico ter jaz v družbi, kar pomeni vstop v javni prostor. Le v urbanem okolju so bili za ženske poleg doma in cerkve še drugi javni prostori, kamor so lahko vstopale, npr. delo izven doma, trgovine, obrtne delavnice, tovarne, šole, gledališča, javne prireditve itd.

Če je bil takratni fokus slovenskih »sufražetk« ženska volilna pravica, se moramo zavedati, da je bil čas ženskam dobesedno nenaklonjen. Kdo se ne spomni sežiga Cankarjeve Erotike? In potem nazadnjaškega hrupa okoli Prešernove muze ... Ženska pričakovanja so bila poražena, saj so jim nasprotovali tako kleriki kot politični moški. Ženska volilna pravica je bila sanja, ki pa je sprožila zavest, da je ženskam potrebna izobrazba, s tem pa se naj bi dvignila zavest tudi bodočim rodovom. To napredno miselnost meščanskih naprednih žensk je prekinila prva svetovna vojna, ki je preusmerila, kar se tiče ženskega gibanja – in če smo sarkastične: ne pa moškega patriarhalnega grabežljivega mišljenja prilaščati si vse in vsakogar – tok zgodovine.

Ženske, ki so se politično angažirale v socialnodemokratskih strankah, kajti drugje jim je bila ta politična možnost onemogočena, so bile v prvi svetovni vojni izdane, ker so vse socialnodemokratske stranke stopile na stran svojih nacionalističnih držav. Iz tega razloga se je Ivan Cankar z grenkobo poslovil v svojem predsmrtnem predavanju *Slovenska kultura, vojna in delavstvo* od te in take socialnodemokratske vizije. Svojo politično pot je povezal z novim delavskim gibanjem, ki pa še ni bil oblikovano, prej je umrl. V tem svojem predavanju je namenil prav posebno vlogo kulturi in ženskam.

Ženske so v prvi svetovni vojni začele prevzemati plačana dela odsotnih moških, ki so se šli borit. To je bila prva stopnica vstopa v javni prostor. Delavke v Petersburgu so na pomlad 1917. množično demonstrirale in si s tem pridobile še v carski Rusiji volilno pravico. Z oktobrsko revolucijo je socialna demokracija do konca druge svetovne vojne skoraj povsod, kjer so še imeli demokracijo, delovala kot obrobna stranka. Na njeno mesto je vstopil na eni strani komunizem, po drugi strani pa so se razvili fašizem, nacizem ter

avtokratski režimi, ki so dosledno omejevali svobodo političnega združevanja in delovanja.

Po prvi svetovni vojni so se ženskam pri nas sicer odprle boljše možnosti pri izbrazbi, izbiri poklica, izbiri svoje življenjske poti in podobno, vendar moramo upoštevati, da je bilo čez 60-odstotkov prebivalstva na podeželju, ki je bilo katoliško patriarhalno, kar je bistveno ženskam omejevalo življenje. Tako na Slovenskem, slabše je bilo drugod po kraljevini. Za razvoj ženskega gibanja so bile razmere še bolj neugodne, saj je bila Jugoslavija sestavljena iz delov, ki so se zelo razlikovali v svojem kulturnem in gospodarskem razvoju. Zelo težko je bilo povezati ženske iz vseh različnih okolij. Obstajala je tudi bojazen, do bodo v novi državi prevladovala pravne ureditve, ki bi ženskam določale slabši socialni in civilnopravni položaj, kot so ga imele ženske v avstro-ogrski državi.

Iz obdobja pred 1. sv. v. in po njej imamo močno politično žensko, učiteljico, nato borko za ženske pravice iz vrst socialdemokracije, ki je bila nato med ustanovitelji komunistične partije – **Alojzijo Štebi**, 1883–1956 (bila je prototip za Cankarjevo Lojzko v Hlapcih). Prisotna je bila pri razpustu prve internacionale, gradila je svojo politiko na obrambi in ohranitvi avtonomije slovenstva (zato je zavrnila tivolsko resolucijo), pri ženskih vprašanjih pa je zagovarjala: »umerjenost in dostojnost«, danes bi rekli: »zmerni feminizem«. Vodila je jugoslovansko Alianso ženskih pokreta (gibanj), feministično organizacijo, ki si je postavila za cilj državljansko in družbeno enakopravnost žensk. 1941. se je vključila v OF, po vojni je do 1950 delala na ministrstvu za delo ter šolstvo.

Za **Angelo Vode** (1892–1985) lahko mirno rečemo, da je bila slovenska Simone de Beauvoir. Zelo zgodaj se je vključila v ženska društva, 1922 vstopila v komunistično partijo, vodila od 1928 slovensko Alianso ženskih gibanj, se borila za ženske pravice in proti fašizmu. Ker je bila komunistična partija prepovedana, je stik z njo vzdrževala preko Zdenke Kidrič (1909–2008), nasprotovala podpisu Molotov-Ribbetrop, se vključila v OF (bila v Vrhovnem plenumu), vendar se je zamerila, ker je sklepom OF nasprotovala s svojo miroljubnostjo (zbirala je podpise za prošnjo Mussoliniju, da preneha streljati talce). Po tem se je umaknila v zasebnost in po vojni dobesedno nastradala pod novo oblastjo.

Iz predvojnega obdobja pred 2. sv. vojno moramo kot borko za pravice žensk omeniti tudi **Vido Tomšič** (1913–1998), že oblikovano feministko in komunistko. Na 5. državni konferenci KPJ v Zagrebu je imela referat o delu z ženskami in opozorila, da se morajo komunisti posvetiti temu vprašanju. Med NOB je bila 1942. ujeta, mučena, obsojena in bila po zaporih. Šele januarja 1944 se je vrnila v Slovenijo, tako da se ni mogla pridružiti prvemu kongresu SPŽŽ v Dobrniču 1943. (je pa od 1948–51 bila predsednica jugoslovanske AFŽ do njene ukinitve). Po 2. sv. vojni je bila na vodstvenih jugoslovanskih položajih in državnica, ki je po svetu zagovarjala pravice žensk. Po njeni zaslugi imamo v Ustavi 55. člen.

Skratka, predvojne napredne ženske so se borile za enakopravnost žensk, zlasti so se borile za žensko volilno pravico, za ekonomske in osebne pravice žensk in hkrati so bile tudi bojevnice antifašizma. Po okupaciji Slovenije so se jim v okviru OF pridružile številne ženske iz naprednih društev in tudi posameznice iz strank, organizirano pa predvsem iz komunistične. Prav komunistično delovanje v ilegali je pripomoglo, da so se ženske znale dobro organizirati in upreti okupatorju.

Pred dobrniškim kongresom je bila glavna organizatorica v ilegali edinstvenih ženskih demonstracij v Ljubljani 21. aprila (do 12. maja, *Nasvidenje naslednje sredo*) ter 21. junija 1943 **Angela Ocepek** (1912–1959), ki je potem postala predsednica Slovenske protifašistične ženske zveze. Prav te demonstracije in sam kongres so pomenile, da so ženske ne le vstopile v javni prostor, ampak ga tudi dejansko zasedle: vstopile so v politiko.

Za organizacijo in izvedbo kongresa v Dobrniču je izredno pomembna tudi **Mara Rupena Osolnik** (1918–2003), ki je bila sekretarka SPŽŽ, po vojni pa je odločilno prispevala k ohranjanju izročila in spomina na prvi kongres.

Vse članice te edinstvene slovenske ženske politične sile so se zavedale, da morajo, če hočejo združiti slovenska ozemlja v eno domovino, politično prebuditi po vsem narodnem ozemlju žensko politično silo, zato so organizirale 1. pokrajinsko konferenco SPŽŽ za Primorsko 2. februarja 1944 na Štjaku, kjer je 180 primorskih delegatk zahtevalo združitev s Slovenijo, del takratne Jugoslavije.

Poleg ozemeljske celovitosti so si zadale, da bodo po vojni zgradile boljšo in pravičnejšo družbo.

Ampak odločilna stopnica v enakopravnost žensk v Sloveniji je bila vzpostavljena že pred Dobrničem: ženske so dobile z odlokom IO OF 17. maja 1942 volilno pravico.

– Slovenska protifašistična ženska zveza (SPŽZ) je bila uradno ustanovljena na 1. kongresu 16. in 17. 10. 1943, vendar je to ime nosila le do 2. kongresa (9. in 10. 6. 1945), ko se je preimenovala v Antifašistično fronto žena Slovenije (AFŽS), ki je bila 1952. ukinjena.

– V Štjaku je bila 2. 2. 1944 1. pokrajinska konferenca SPŽZ za Primorsko.

– Letos imamo 80. obletnico SPŽZ in 70. obletnico ukinitve AFŽS.

– Društvo za ohranjanje in razvijanje spomina in tradicij na udeležbo žensk v NOB – Dobrnič, skrajšano Društvo Dobrnič (DD), je bilo ustanovljeno leta 2001, ker se je začela brisati ženska zgodovina na Slovenskem, spomin na 1. kongres Slovenske protifašistične ženske zveze (SPŽZ) ter na povojno Antifašistično fronto žensk (AFŽ) pa bledeti. Društvo Dobrnič je prostovoljno, nepridobitno, nestransko združenje, ki si prizadeva za ohranjanje zgodovinskega spomina na politično delovanje slovenskih žensk med NOB ter si prizadeva za enakopravnejšo udeležbo žensk pri odločanju in v javnem življenju. Društvo razvija tudi dejavnosti in programe, ki prispevajo k enakopravnejši udeležbi žensk ter za njihovo večjo prepoznavnost. Med nalogami društva je tudi vsakoletno prirejanje spominske proslave v Dobrničju. V letu 2023 bo 15. oktobra.

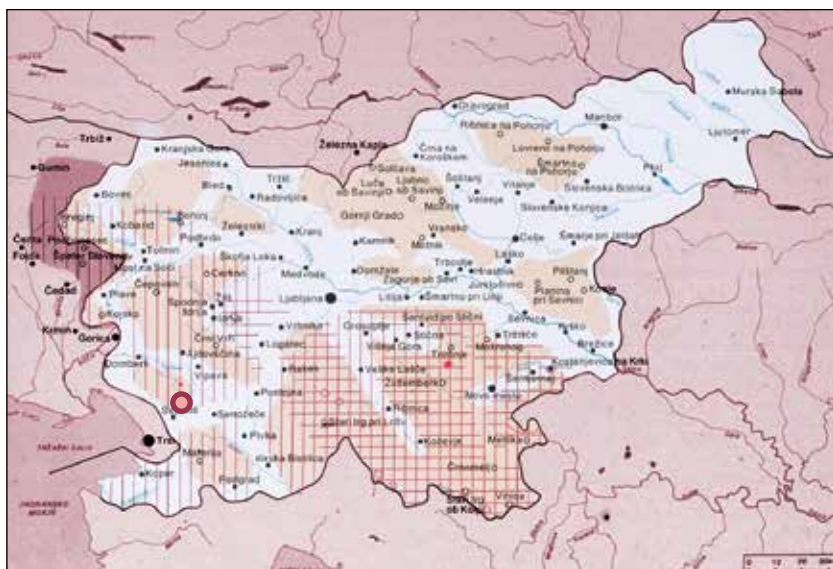
Od 2014. je Društvo Dobrnič prvo in edino veteransko žensko društvo v Republiki Sloveniji.

SLOVENSKO OZEMLJE MED 2. SVETOVNO VOJNO

Južno od Save je bilo za severovzhodno rapalsko mejo italijansko okupirano ozemlje (Ljubljanska provinca); severno od Save in za rapalsko mejo je bilo nemško okupirano ozemlje (Gorenjska, Štajerska), ki je bilo priključeno Nemčiji. Prekmurje (Murska Sobota) je bilo pod madžarsko okupacijo. NDH (Neodvisna država Hrvatska) je okupirala nekaj krajev ob današnji slovensko-hrvaški meji.

27. aprila je bila ustanovljena Osvobodilna fronta, ki je vodila oborožen upor proti okupatorjem, zato so se že v jeseni 1941 začele ustanavljati partizanske enote, ki so začele osvobajati ozemlja.

Zemljevid osvobojenega ozemlja med 1942–1944

LEGENDA:

==== OSVOBOJENO OZEMLJE POLETI 1942

||||| OSVOBOJENO OZEMLJE JESEN 1943

■ OSVOBOJENO OZEMLJE 1944

★ DOBRNIČ

● ŠTJAK

Vera Osolnik Klopčič, Maca Jogan, Živa Vidmar
80 let od 1. ženskega kongresa
(od 16. do 18. oktobra 1943)

Izdala in založila: Društvo Dobrnič in Ministrstvo za kulturo

Uredili: Vera Osolnik Klopčič in Živa Vidmar

Oblikovanje in prelom: Neja Trbižan

Fotografije: Enver Palalić

Tisk: Somaru, d.o.o.

Naklada: 800

Ljubljana, september 2023

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

305-055.2(497.4)(091)

OSOLNIK Klopčič, Vera

80 let od 1. ženskega kongresa : (od 16. do 18. oktobra 1943) / [Vera
Osolnik Klopčič, Maca Jogan, Živa Vidmar ; fotografije Enver Palalić].

- Ljubljana : Društvo Dobrnič : Ministrstvo za kulturo, 2023

ISBN 978-961-91789-4-2 (Društvo Dobrnič)

COBISS.SI-ID 165192195

